Enes Karić

Isa al-Masih (Isus Krist)
u djelima muslimanske pobožnosti i sufijske nade

[skica]

Intenzivna prisutnost Isaa/Isusa u muslimanskoj klasičnoj književnosti, napose u književnosti sufijske nade, nije samo posljedica Isaova/Isusova iznimnog statusa u Kur'anu, nego i rezultat muslimanske potrage za prauzorima u svojoj specifičnoj književnosti koja se na arapskom naziva edeb

Za trenutak ostaviti teologiju i (pri)sjetiti se pobožnosti

Na Dan kad je Isa (Isus) podignut na nebo,
iza sebe je ostavio samo vuneni plašt i sandale!

Isa (Isus) je imao običaj jesti lišće sa grana,
oblačiti košulje od kostrijeti, spavati gdje ga noć zatekne.
Nije imao djeteta, pa da mu umre, ni kuće pa da mu
postane ruševina. Od ručka mu nije preteklo za večeru,
niti od večere za doručak! Govorio je:
"Svaki dan sa sobom nosi i svoju opskrbu!"

Ovaj esej želimo započeti u nekoliko napomena. Prva se odnosi na doktrinarne teološke rasprave o statusu *Isa al-Masiha* u islamu i *Isusa Krista* u glavnim tokovima kršćanstva. Jedna od najboljih knjiga za pomno čitanje tih susretanja i razilaženja, moguće i najbolje novije štivo za pažljivo i pomno plijevljenje razlika i *smirenih gledanja na njih* jeste, svakako, Kuschelovo djelo *Židovi, kršćani, muslimani*.[1] Također, stoljeća doktrinalnih i doktrinarnih prepirki između muslimana i kršćana dobro su opisana (jednako i same rasprave i opiranja raspravama) u djelu *Muslimani i kršćani, licem u lice* autorice Kate Zabiri.[2] Čitateljstvu preporučujemo ta dva djela, a o temama koje Kuschel i Zabiri pokrivaju, mi u ovom eseju (uglavnom) nećemo govoriti.

Ime Isusa Krista (Isa al-Masih) u islamu

Druga se napomena tiče imena koje se u Kur'anu (i potom u arapskom jeziku) koristi za Isusa Krista (Isaa al-Masiha). Ime Isa (Isus) spominje se dvadeset i pet puta u Kur'ānu, dok se, s druge strane, naziv al-Masih (*Mesija, Pomazani, Krist*) spominje jedanaest puta.

Kako se iz same latiničke grafije vidi, arapska riječ *Isa* stoji za riječ *Isus*, dok se arapska riječ *al-Masih* koristi kao ekvivalent imena/naziva *Krist* (*Christ, Christos*), ali i Mesija, Mesih.

Dakako, komenta(to)ri Kur'ana donose niz etimologijskih mogućnosti kako da odrede značenje riječi/imena Isa. Prema uglednom perzijskom komentatoru at-Tabatabaiju (umro 1982.), arapska Kur'anska riječ Isa derivirana je iz riječi *ya'išu* što znači "on živi".[3] Argumente at-Tabatabaija arapska gramatika podržava u potpunosti, kao i njegovo dopunsko obrazloženje da (po islamu) Božiji poslanik Jahja (Yahya ili *Ivan Krstitelj* u kršćanstvu) ima/nosi ime istoga značenja. Naime, *Yahya* u arapskom također znači "on živi". To je stoga jer Kur'an izravno aludira na paralelnost događanja Božanskog čuda (*mu'džizah*) u dvije ravni:

a) Djevica Merjema (Marija) i Isa (njen sin), te u ravni
b) Yahyaa kao sina Zakariyyaova (Ivan sin Zaharijev).

Yahya znači "on živi", a i *Isa* znači "on živi". At-Tabatabai želi reći da oni *žive* po čudu, jer su došli čudom (Merjema/Marija je rodila Isaa/Isusa kao Djevica, izravnim uplivom Života/Duha Svetoga/Ruhu l-Qudus-a, a Zakariyya/Zaharija je dobio Yahyaa/Ivana u dubokoj starosti!). Tekstovi Kur'ana se, u najširim smislovima, otvaraju prema at-Tabatabaijevim tumačenjima.

Bilo kako bilo, povijesno gledano, riječ *Isa* Arapima općenito došla je najvjerovatnije preko Arapa kršćana (ili pak iz sirskoga/sirijačkoga jezika, moguće i iz aramejskoga jezika). Kad je Kur'an u svojim objavama započeo razglašavati riječ/ime Isa, prvobitni recipijenti, Arabljani iz Mekke, znali su posve jasno o kome je riječ.

S druge strane, al-Masih (Krist) znači doslovno "pomazani" (arapska/Kur'anska riječ *mash* ušla je u islamsko obredoslovlje u smislu simboličkog čišćenja tako što se mokrom (ili suhom) rukom prelazi /"pomazuje"/ preko dijela tijela koji se hoće/treba *obredno* očistiti). Odatle savremeni englesko-arapski rječnici riječ *Christ* prevode riječju/nazivom *al-Masih* ("Pomazani" ili "Mesija"). Na primjer, u *Concise Oxford English-Arabic Dictionary*,[4] naziv *Christ* na arapskom je objašnjen sintagmom *as-Sayyid al-Masih* (Gospodin *al-Masih*, Gospodin Mesija, Gospodin Krist).

Dakako, klasični komenta(to)ri Kur'ana navode za naziv *al-Masih* i nekoliko drugih etimologija (i značenja). Kako ovdje moramo biti selektivni, napominjemo da je jedna od etimologija riječi *al-Masih* u arapskom glagolu *saha – yasihu* u značenju putovanja (i radi širenja glasa o Bogu!). Slavni magrebski mistik Abu Madyan tvrdi da su "sjetnost/tuga/žal/žalost/žalovitost"

(*al-huzn*) i "putovanje" (*as-siyahah*), dva svojstva *al-Masiha*.[5] (Usp. transkripcijsku naličnost između *al-Masih* i *as-siyahah*.)

Ragib al-Isfahani ("Isfahanac", umro 1109. po gregorijanskom kalendaru), klasični islamski komentator i filolog Kur'ana, za riječ *al-Masih* nudi nekoliko etimologijskih alternativa. Tvrdi da je Isa/Isus nazvan *al-Masih* jer je putovao Zemljom (*masihan fi l-ardi ay zahiban fiha*).[6] Druga varijantna etimologijska mogućnost je sljedeća: Nazvan je *al-Masih(om)* jer bi onoga ko je imao kakvu bolest/nesposobnost (po)mazao/trljao, pa bi taj ozdravljao... *(...kana yamsahu za l-ahati fa yabra'u...)*.[7] Treće etimologijsko objašnjenje je da je on (Isa/Isus) – već pri činu porođenja – bio "pomazani" blagoslovljenim uljem (*...li annahu haradža min batni ummihi mamsuhan bi d-duhni...*).[8]

U Kur'anu se Isaa (Isusa) najčešće naziva Isa-bnu Maryam (Isa sin Merjemin – *Isus sin Marijin*). Komenta(to)ri Kur'ana uvijek s radošću ističu da se i u Novom Zavjetu (po Marku, VI:3), u riječima: "Zar nije ovo tesar, sin Marijin?"[9] (na arapskom): *A laysa haza huwa n-nadždžaru -bnu maryam*, nalazi sintagma *ibnu Maryam* – ili (Isa) sin Merjemin/Marijin.[10]

U vezi sa "islamskim i muslimanskim" čitanjima Novoga Zavjeta ovdje usputno navodimo i Evanđelje po Ivanu (XVII:3), gdje se kaže: "A ovo je vječni život: spoznati tebe, jedinog pravog Boga, i onoga koga si poslao, Isusa Krista"[11] – (na arapskom: *Wa hazihi hiya l-hayatu l-abadiyyatu an ya'rifuka anta l-ilaha l-haqiqiyya wahdaka wa yasua l-masiha -llazi arsaltahu*).[12]

Muslimanski čitatelji Novoga zavjeta, na primjeru ova dva navedena mjesta (kao i drugim sličnim mjestima), sa egzaltiranjem ističu kako "pronalaze islamsko gledanje na Isaa al-Masiha u samom Novom zavjetu".

Danas arapski kršćani na Bliskom istoku za ime Isus najčešće koriste *svoju* arapsku "kršćansku" (obredoslovnu) riječ *Yasu'u*, dok Arapi muslimani koriste Kur'ansku riječ/ime – *Isa*. Ali je u mnogim arapskim govornim sredinama česta upotreba obaju varijantnih izgovora ovog slavnog imena.

S druge pak strane, i muslimanski i kršćanski Arapi koriste riječ *al-Masih* kao *jednu jedinu, svoju* i svima zajedničku riječ u značenju *Krist* ili "Pomazani" (ili, pak, *Mesija*!).

Veliki prevoditelji Kur'ana na zapadne jezike daju različita prevodilačka rješenja za riječ *al-Masih*. Muhammad Asad (Leopold Weiss) u svome prijevodu Kur'ana na engleski svaku riječ *al-Masih* iz Kur'anskog izvornika preveo je engleskom riječju *the Christ* (Krist).[13] U podnožnoj bilješci tvrdi da je takvo rješenje razumljivije zapadnom čitateljstvu.

S druge strane, uočljivo je da ima mnogo muslimanskih autora koji Kur'ansku riječ *al-Masih* ne prevode engleskom riječju *the Christ*, nego riječju *the Messiah* (Mesija), napominjući da ona znači "pomazani" (*the anointed*). Eminentni "Brillov" *Arabic-English Dictionary of Quranic Usage* opredjeljuje se za *the Messiah* opciju.[14] Istu stazu slijedi i Marmaduke Pickthall (kasnije poznat pod imenom Mohammed Marmaduke Pickthall), koji u svome prijevodu *The Meaning of the Glorious Koran*[15] donosi engleski način pisanja riječi mesija, *the Messiah* (izbjegavajući tako *the Christ* rješenje). Njemački prijevod Maxa Henninga[16] opredjeljuje se za *Der Messias Jesus*, te je uočljivo da ovaj prevodilac riječ *Mesija* ne prevodi riječju *Krist*. I ruski prijevod od Kračkovskoga[17] donosi Mesija (Мессия) za arapsku riječ al-Masih.

Isa al-Masih u Kur'anu – mnoštvo planova

Treća se preliminarna napomena u ovom eseju tiče mnogih planova o Isa al-Masihu u Kur'anu.

U islamskoj svetoj knjizi njega (Isaa) se naziva *kalimatuh* ("Božijom Riječju"),[18] navještava se da će "govoriti sa svijetom iz bešike/kolijevke (kao novorođenče)",[19] da će [s Božijom pomoći] i privolom "proživljavati od gline/blata napravljene ptice",[20] da će [uz Božiju pomoć] "iscjeljivati slijepe od rođenja, i gubave, i da će proživljavati mrtve."[21] Tvrdi se da ga je "Bog uzdigao k Sebi",[22] također, veli se da je on "predznak Dana Sudnjega",[23] itd., itd. U jednoj snažnoj eshatološkoj slici, Isa al-Masih se pred Bogom zauzima za kršćane na Onom svijetu,[24] itd. itd.

U duhovnim, pobožnim i nabožnim komentarima Kur'ana (sufijski komentari tu dolaze na prvo mjesto) pobožna i natprirodna čuda i ozračja koja okružuju osobu (i prema Kur'anu: jednu od najvećih poslaničkih pojava) Isa al-Masiha, opisana su pomno, široko sa velikim (po)štovanjem.

Abu Hamid al-Gazali (umro 1111.) donio je mnoštvo predanja koja on tradira iz mnoštva izvora o Isau al-Masihu. Sva su ta predanja, u neku ruku, daljnja hermeneutička i egzegetska transpozicija osobe i impozantne vjerske i poslaničke pojave Isa al-Masiha sa stranica Kur'ana na stranice pobožnih duhovnih komentara, natkomentara, glosa, itd. Zapravo, sa stranica Kur'ana Isa al-Masih je otišao/ušao u pobožne živote velikog mnoštva pobožnih muslimana, napose sufija!

Čestitost i pobožnost Marije/Merjeme (*Maryam*) – majke Isaove/Isusove

Temu *Isa al-Masih (Isus Krist) u komentatorskim djelima pobožnosti i sufijske nade* nije moguće predstaviti bez krupne uloge Marije/Merjeme u Kur'anu i u komentarima Kur'ana.

I samo rodoslovno stablo Merjeme, prema Kur'anu, ispunjeno je plodovima i stabalicama radosnih čuda.

U Kur'anu (III:33) porodica Abrahamova/Ibrahimova i porodica Imranova (iz koje potječe Marija/Merjema) imaju zauvijek izniman status. Merjemina majka usrdno je molila Boga da zaštiti Merjemu od "šejtana/sotone", i da zaštiti njeno cijelo potomstvo (III:35-36). Domalo dalje veli se da je Merjema [u Hramu Jerusalemskome] stupila pod skrbništvo Zaharija/Zakariyyaa, kad god bi Zakariyya stupio u njenu odaju u Hramu (*al-mihrab*), našao bi hranu/opskrbu, pitao bi je: "O Marijo/O Merjema! Odakle ti ova hrana?" A ona bi odgovarala: "Hrana je od Boga!" (III:37). Drugim riječima, Merjema/Marija je bila okružena izobilnom pažnjom anđela/meleka koji su joj donosili "Božansku opskrbu".

Komenta(to)ri Kur'ana na neusporediv način govore o Mariji/Merjemi i njenoj pobožnosti. Zahvaljujući moćnoj proklamaciji Kur'ana "Tebe je [o Merjemo/Marijo] zbilja Bog *odabrao* nad sve žene svijeta!" (III:42) – u komentarima Kur'ana i u općoj mnogovjekovnoj nabožnoj literaturi islama osoba Marije/Merjeme u pobožnosti i čednosti je uzor čovječanstvu.

U Kur'anskom arapskom upotreba sklopa *inna-llaha-stafaki* ("O Merjemo/Marijo! Bog je Tebe doista odabrao!") i sama je uzvišena. Naime, u arapskom riječ *safa*' označava *čistotu* (npr. vidika), *bistrinu* (vode), *vedrinu* (zraka), itd.

Čisto nebesko plavetnilo naziva se *safiyah*, itd. Odabranost Marije/Merjeme opisuje se najuzvišenijim i najtajnovitijim riječima u Kur'anu koje pobuđuju na ridanje i pobožno plakanje.

K tome, jedan od stavaka u Kur'anu (III:44), pred kojim zastaje dah velikih pobožnjaka islama, opisuje sam čin rađanja Marije/Merjeme. Kad su odabrani jevrejski učenjaci u Hramu saznali da je ona upravo rođena, svi su se natjecali da je čuvaju, paze, njeguju i pruže joj opskrbu. "Ti [Muhmmede] pred njima

[jevrejskim učenjacima u Hramu] ne bijaše kad oni pera svoja pobacaše koji će od njih o Mariji/Merjemi da se brine" (III:44).

Pera ovdje spomenuta jesu *pisaljke* ili tršćana pera, kojima se ispisuju vjerske knjige.

Njihovim se pismenima što ostaju iza mastila slavi dragi Bog! A i sam razlog bacanja pera na površinu tekuće vode jeste uzvišen: Marija/Merjema je *čista kao izvorska voda*! Svi su oni htjeli da Merjemu paze u Hramu, da je dvore, da joj služe, ali se nisu mogli dogovoriti ko će taj skrbnik biti. Odlučilo je čudo. Bacili su svoja tršćana pera na površinu rijeke, sva su pera otplovila (otplutala), osim Zaharijeva/Zakariyyaova pera. Ono se na licu tekuće vode čudotvorno zaustavilo, u vertikalnom položaju.

Simbolika pera, vjerskih knjiga, mastila i "prizivanja Božanske odredbe koja ima da dođe u čudu" – sve to se vezuje za Merjemu/Mariju u islamskoj pobožnosti.

Eto, stoga je Ibn Hazm od Kordove (umro 1064.), slavni muslimanski egzoterički teolog, tvrdio da je Marija/Merjema – Božiji poslanik [tj. *Božija poslanikinja*]! A prema Ibn Hazmu to su bile još i majka Izakova (Ishaq), majka Mojsijeva (Musaova), kao i žena faraonova.[25]

Sa kakvom se samo pažnjom opisuje Marijina/Merjemina odaja ili ćelija u hramu (*al-mihrab*) u komentarima Kur'ana!

Da bi se pokazalo da je Marija/Merjema itekako odabranija i iznad muškaraca, njena je molitvena odaja bila na gornjem katu! Meleki/anđeli uvijek bi joj sa zahvalnošću donosili najljepše voće i opskrbu, za ljetnjeg doba imala je zimske mivke, a za zimskih vremena na njenoj trpezi našlo bi se ljetnje voće, zelen i hrana najljepša. Komentari Kur'ana (npr. at-Tabari, ar-Razi, Ibn Kasir i drugi) tvrde da su u hramu Merjemu muškarci ponizno služili, itd.

Isa al-Masih (Isus Krist) u islamu – mnoge strane

Neizmjerna je, neizbrojiva i doista neobuhvatna tradicija o Isau al-Masihu (Isusu Kristu) u hijeropovijesnom i u povijesnom islamu.

U svojoj knjizi *Der Islam: Geschichte, Gegenwart, Zukunft* (Islam: povijest, sadašnjost, budućnost), Hans Küng spominje Isusa (Isaa) unutar mnogih tema, npr. njegov odnos prema Abrahamu/Ibrahimu, pitanju raspeća ili raspinjanja na križu, Isau/Isusu kao "al-Mahdiju" (Obećanome koji dolazi na kraju vremena), potom kao Mesiji (= *al-Masih*), njegovom odnosu prema nenasilju, njegovom ustajanju iz groba, povratku na kraju vremena, itd.[26]

Oddbjorn Leirvik u svome djelu *Images of Jesus Christ in Islam*[27] pobraja nekoliko važnih "oblasti i predjela" u kojima se može posve jasno detektirati nekoliko islamskih diskursa o Isau (Isusu). To su:

- Kur'an i Hadis,
- Legende i tradicionalne egzegeze Kur'ana,
- Ši'itska tradicija,
- Sufizam,
- Dijaloška, apologetska, polemička književnost,
- Rasprave u dvadesetom stoljeću.

Oddbjorn Leirvik u ovoj opsežnoj knjizi uočava jednu višestoljetnu tradiciju u mnogolikim očitovanjima islama koja je došla do cjelovitih "predstava" o Isau al-Masihu.

O Isa al-Masihu su progovorili i govore svi moćni tokovi islamske duhovnosti koje su profilirali i oblikovali teološki dogmatičari, znameniti komentatori, hereziografi, sakupljači predanja, sabiratelji legendi, mistici, pobožni putnici, pjesnici, pripovjedači, nabožni zanesenjaci...

Isa al-Masih (Isus Krist) u sufizmu

Sufizam, ta vrla ezoterijska srž islama, čuva vječnu uspomenu na Isaa al-Masiha.

U djelu *Tales of the Dervishes* autora Idrisa Shaha,[28] kaže se da sufijski autori često ukazuju na "Isaa/Isusa kao Učitelja Puta. K tome, ima iznimno velika količina usmene tradicije o Isusu koja kruži na Srednjem istoku, koja čeka svoga sakupljača. (...) Sufije tvrde da 'Sin Drvodjelje' i druga glasovita imena koja su data ličnostima Evanđelja jesu inicijacijski termini/riječi, ti termini i riječi nužno ne opisuju posao/zanimanje pojedinca."[29]

Navedimo ovom prilikom, tek radi ilustracije, neka opća mjesta u sufizmu islama u kojima se, barem preliminarno, vidi način pomaljanja Isaa/Isusa u muslimanskoj pobožnosti. Evo nekih *hikaya* (ili nabožnih pripovijesti):

Pobožnjak i kradljivac

Abu Hamid al-Gazali (1058.-1111.) prenosi ovo predanje:

"Nekakav pobožnjak slijedio je putem al-Masiha (Krista). Vidio to neki kradljivac, pa pomisli: 'Ako sjednem u društvo ovog pobožnjaka, možda će mi Bog radi toga oprostiti.' Podstaknut skromnošću u svom srcu, kradljivac se počeo koriti zbog raspusna života koji je vodio. Smatrao je sebe nedostojnim da sjedi pokraj jednoga takvoga dobroga čovjeka/pobožnjaka. S druge strane, pak, pobožnjak, ugledavši kradljivca pokraj sebe, strogo ga ukori e da ga kradljivčeva sjenka ne bi pokvarila. Istoga je trena al-Masih (Krist) čuo Božiji glas: 'Reci tom pobožnjaku i tom kradljivcu da sam učinio čistim njihove listine (na koje se pišu dobra i zla djela čovjekova). Vrla i dobra djela pobožnjaka i zli grijesi kradljivca – oboje je izbrisano sa listina. Sada oni trebaju započeti život iznova. Vrla i dobra djela pobožnjaka izbrisana su jer bio je [spram kradljivca] uznosit i gord, a grijesi kradljivca izbrisani su zato što je bio ponizan i pokajao se.'"[30]

Mrtve kosti proživljene u krvoločnu zvijer

Slavnome mističkom autoritetu islama Dželaluddinu ar-Rumiju (1207.-1273.) pripisuje se ovo predanje:

"Jednoga je dana Isa išao pustinjom sa skupinom sebičnih ljudi. Molili su ga i tražili od njega da im kaže Tajnovito Ime [Božije] pomoću kojeg on mrtve vraća u život. Isa im reče: 'Ako vam reknem Tajnovito Ime, vi ćete zloupotrijebiti njegovu moć.' Ti ljudi obećaše Isau da će to znanje koristiti mudro i iznova ga zamoliše da im rekne Tajnovito Ime. Isa im tad reče: 'Ne znate šta tražite!' Ali im, ipak, saopći Tajnovito Ime. Ne prođe dugo vremena, ta je skupina ljudi hodala nekom pustarom, kadli ugledaše gomilu pobijeljelih kostiju. 'Hajde, isprobajmo znanje Tajnovitog Imena!' – rekoše jedni drugima, i to učiniše. U tom trenu, nakon što bi izgovoreno Tajnovito Ime, one se kosti zaodjenuše u meso i preobraziše u divlju zvijer. Ta divlja zvijer ih rastrga u komadiće."[31]

Pobožni kršćanski princ

Veliki broj nabožnih predanja sufijske naravi koncipiran je (i tradiran) tako da se pokaže kako su kršćani dobrohotni prema

muslimanskoj pobožnosti, štaviše, kršćani su sljedbenici istog onog duhovnoga Puta kao i same sufije. Tako Margaret Smith, američka poznavateljica islama, navodi priču o nekom "pobožnom kršćanskom princu".

"Prvo sufijsko svratište podignuto je u Ramli, u Siriji. Jednoga dana neki kršćanski princ krenuo je u lov. Dok je išao putem vidio je dvojicu sufija kako se sastaju i jedan drugoga prisno pozdravljaju. Potom su sufije sjele na istom mjestu, iznijele šta su imale od hrane i skupa objedovale. Njihova se međusobna naklonost dopala kršćanskom princu, on tada pozva jednoga od sufija i upita ga ko je onaj drugi sufija.

"Ne znam ko je" – odgovori mu sufija.

"Koja je veza između njega i tebe?" – upita princ.

"Uopće nikakva" – odgovori sufija.

"Odakle je taj došao?" – upita dalje princ.

"Ni to ne znam!" – odgovori sufija.

"Zašto onda iskazujete naklonost jedan prema drugome?" – upita princ.

"Zato što on pripada mome Putu!" – odgovori sufija.

"Imate li ikakvo mjesto gdje se možete susretati?" – upita kršćanski princ.

A kad derviš reče da nemaju takva mjesta, kršćanski princ odgovori:

"Ja ću vam sagraditi takvo mjesto!"

I sagradi im ga.[32]

Bog je jedan

Seyyed Hossein Nasr u svome djelu *Living Sufism*[33] navodi perzijskog sufijskog pjesnika Hatifa Isfahanija koji je pjevao o kršćanstvu na sufijski način. Nema sumnje da je Hatif Isfahani kršćanstvo razumijevao na prefinjeni metafizički način. Evo odlomka iz jedne njegove pjesme:

U crkvi rekoh kršćanki, opčiniteljici srcâ,
O ti, u čiju mrežu srce se hvata,
O ti, o čiji pojas nitima svim svojim postadoh vezan!
Koliko dugo ćeš moći a da ne nađeš put do Božijeg Jedinstva?
Koliko dugo ćeš Jedinom nametati trojstvo?
Kako može biti pravedno Jedinog Istinskog Boga
Ocem, Sinom i Duhom Svetim zvati?!

Ona (kršćanska redovnica) razdvoji svoja slatka usta i reče mi,
Dok je slatkim smijehom sipala šećer sa usana svojih:
"Ako li si pronikao u tajnu Božijeg Jedinstva
Nemoj bacati na nas kršćane ljagu nevjerstva, jer
U tri ogledala Vječna Ljepota baca zraku
sa Svog Lica blistavoga!
Svila ne prelazi u tri različite stvari,
ako se sa tri različita imena nazove" (Parniyân,
Harir i Parand)!

Dok smo mi tako govorili, ova pjesma
Diže se kraj nas sa crkvenog zvona:
- On je Jedan i nema ništa osim Njega,
Nema drugog boga do Njega Samog!"[34]

Zašto su ptice glinene odletjele

U islamskoj literaturi mnoštvo je kazivanja koja su transpozicija čuda o kojima Kur'an govori u vezi sa Isaom/Isusom. Evo jedne iznimno zanimljive pripovijesti:

"Jednoga je dana Isa sin Merjeme (Isus sin Marije), dok je bio dijete, pravio male ptice od gline. Neka druga djeca, koja to nisu mogla učiniti, otrčala su odraslima i ispričala im, uz brojne pritužbe. Odrasli su rekli: 'To se (pravljenje glinenih ptica) ne smije dozvoliti na Sabat', jer je bila subota. Stoga su oni otišli do jezerceta gdje je sjedio Sin Marijin, i upitali su ga gdje su mu ptice. Kao odgovor pokazao je na ptice koje su bile napravljene: I one su potom odletjele!

"Pravljenje ptica koje lete je nemoguće, stoga to ne može biti kršenje Sabata" – rekao je jedan od odraslih.

"Ja bih naučio tu vještinu" – reče drugi.

"Nije ovo nikakva vještina, sve je to samo varka" – reče treći.

Tako Sabat nije bio prekršen, vještina se nije mogla naučiti. Što se tiče varke, odrasli su se, kao i djeca, obmanuli, jer nisu znali šta je bila svrha pravljenja ptica.

Zaboravljen je bio razlog zašto se ne radi ništa subotom. Znanje onoga što je varka i onoga što nije varka bilo je nesavršeno kod tih odraslih. Početak vještine i kraj djelovanja bili su im nepoznati: Stoga, tako je isto bilo sa produžavanjem daske drveta.

Nadalje, pripovijeda se da je jednoga dana Isus sin Marijin, bio u radionici Josipa Drvodjelje. Kada su vidjeli da je daska drveta bila prekratka, Isus ju je povukao, i uvidjeli su da se na neki način produžila.

Kada se ova priča pripovjedila ljudima, neki od njih su rekli: "To je čudo, stoga će ovo dijete biti svetac!"

Drugi su rekli: "Mi u to ne vjerujemo, opet to učini za nas."

Treća je grupa rekla: "To ne može biti istina, stoga, isključite to iz knjiga."

Te tri grupe, sa svojim različitim osjećanjima, ipak su došle do istog odgovora, jer niko nije znao namjeru i pravi značaj koji se nalazi u rečenici: "Razvukao je dasku."[35]

Al-Gazali kao prenositelj Isaovih/Isusovih izreka

Al-Gazali je, koliko je nama poznato, od svih klasičnih autoriteta islama najviše koristio predanja o Isau/Isusu.

U svome slavnom djelu *Obnova vjerskih nauka* (kao i u drugim djelima) al-Gazali se ističe i po tome jer navodi brojne izreke, anegdote i zgode koje on pripisuje Isau/Isusu.

Evo jednog kraćeg izbora tih izreka:

- *Ovaj svijet je most. Prođi njime. Ne zadržavaj se na njemu!*[36]
- *Čovjek koji traži Ovaj svijet nalik je žednome koji pije vodu iz mora! Što je više pije, sve žedniji postaje – dok sebe na kraju ne ubije!*[37]
- *Ljubav prema Ovom svijetu i ljubav prema Budućem svijetu ne mogu se naći zajedno u srcu vjernika, baš kao što se ne mogu naći zajedno vatra i voda na jednome mjestu.*[38]
- *O skupino učenika! Učinite vaše trbuhe gladnima, e da bi vaša srca vidjela vašega Gospodara!*[39]
- *Pobožnost se sastoji od deset dijelova. Devet njih se sastoji u šutnji, a jedna u osami.*[40]
- *Akoli čovjek vrati prosjaka sa svoga kućnoga praga, anđeli/meleki neće posjetiti tu kuću sedam noći!*[41]

Najbolji nama poznati zbornik, zapravo svojevrsna *enciklopedija izreka* i kazivanja pripisanih Isau/Isusu u višestoljetnoj islamskoj literaturi, dolazi nam iz pera Tarifa Khalidija pod naslovom *Muslimanski Isus* (*The Muslim Jesus*).[42] Ovo se dragocjeno djelo čita sa velikom lahkoćom i ushićenjem. Tu vidimo osobu Isaa/Isusa u središtu muslimanske pobožnosti, on objašnjava najzagonetnija pitanja života samog, njega čuda nikada nisu napustila, on

hodi po vodi, vraća mrtve u život, čini da bludnice postanu čedne i čiste, itd.

Na stotine je divnih primjera u kojima Isa/Isus savjetuje, opominje, upozorava, pokazuje osobnim primjerom. Na primjer, Isa/Isus pita svoje Učenike: "Koji to od vas može sagraditi kuću na valovima mora?" Oni mu u čudu odgovoriše protupitanjem: "Božiji Duše, ko je taj pa da uradi takvo nešto?!" Na to im Isa/Isus odgovori: "Kad je tako, na oprezu nek' ste spram Ovoga svijeta, nemojte ga uzimati za svoj [trajni] zavičaj!" [Jer, Ovaj svijet je prolazan, nalik je uznemirenim valovima morskim].[43]

U jednom drugom kazivanju Isa/Isus veli svojim slušateljima: "Onaj koji govori a ne spominje Boga, samo brblja! Onaj koji razmišlja a sebe ne opominje, samo je nemaran! Onaj koji šuti a ne razmišlja – taj samo traći vrijeme!"[44]

I tako, na stotine dragulja u izrekama.

U opsežnome predgovoru za ovaj kompendij *Muslimanski Isus*, Tarif Khalidi je dobro objasnio porijeklo ove široke literature o Isau/Isusu na islamskom istoku, on smatra da su muslimani tokom mnogih stoljeća stvarali, dakako postupno, svoje vlastito "muslimansko Evanđelje" (*the Muslim Gospel*).[45] K tome, sinoptička Evanđelja djelovala su svojim duhovnim trajanjem na novoformirane muslimanske sredine, muslimani su poruke tih Evanđelja "prerađivali", "prilagođavali", "mijenjali smjer njihove poruke" sebi u korist, jednostavno – čitali su ih na svoj način. Dakako, i tradicionalne kršćanske sredine u koje je došao islam poslužile su kao izvanredan zavičaj nevjerovatnog bujanja ovakvih predanja čiji je zadatak bio da se "islamizira" zatečena duhovnost.

Ipak, mi smatramo da intenzivna prisutnost Isaa/Isusa u muslimanskoj klasičnoj književnosti, napose u književnosti sufijske nade, nije samo posljedica Isaova/Isusova iznimnog statusa u Kur'anu, nego i rezultat muslimanske potrage za prauzorima u svojoj specifičnoj književnosti koja se na arapskom naziva edeb (*adab*).

Šta je edeb?

Ukratko, ta riječ znači *ćudoređe, lijepo ponašanje, lijep odgoj, visoko pohvalno držanje*, edeb je i *kurtoazija*, itd. Priča, poslovica, saga, kazivanje... sve to je *dobro* ako nas moralno odgaja, ako nas čini moralno *boljima*. I ako nam čini budnom savjest o tome šta valja, a šta ne valja činiti.

Isa/Isus u muslimanskoj književnosti (napose u onoj *sufijskog nadanja*) jeste prauzor moralnog stava i bezinteresne vjere u Boga. Na kraju donosim jedno osobno sjećanje: Kad sam bio dijete slušao sam (u svome travničkom selu Višnjevu) od starijih kako ne valja susjedu otimati zemlju, niti pomjerati među. Jer, Isa alejhiselam je rekao: "Hej vi, ljudi! Zašto se svađate oko njive Dragomilovice?! Hoćete li da ja, sada pred vama, proživim deset Hasana i dvadeset Mehmeda, koji su nekada bili vlasnici Dragomilovice?!" ■

Bilješke

1 Vidi: Karl-Josef Kuschel, *Židovi, kršćani, muslimani. Podrijetlo i budućnost*, izd. Svjetlo riječi, Sarajevo, 2011.

2 Vidi: Kate Zabiri, *Muslims and Christians Face to Face*, izd. Oneworld, Oxford, 1997.

3 Usp. odrednicu *Jesus* u: Jane Dammen McAuliffe (urednica), *Encyclopedia of the Qur'ān,* volume three, Brill, Leiden-Boston, 2003., str. 10.

4 N. S. Doniach (priređivač), *Concise English-Arabic Dictionary*, izd. Oxford University Press, New York, 1982., str. 63.

5 Navedeno prema: *The Way of Abu Madyan*, priredio Vincent J. Cornell, The Islamic Text Society, Cambridge, 1996., str. 86.

6 Ragib al-Isfahani, *Mufradatu l-Qur'an*, Beirut, 1972., str. 488.

7 Ragib al-Isfahani, isto, str. 488.

8 Ragib al-Isfahani, isto, str. 488.

9 Usp. Biblija – Stari i Novi zavjet, izd. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1974., str. 970.

10 Arapski tekst (ovdje u transkripciji) naveden prema Kembridžskom izdanju Biblije na arapskom, 1956.

11 Usp. Biblija – Stari i Novi zavjet, izd. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1974., str. 1030.

12 Prema Kembridžskom izdanju Biblije na arapskom, 1956.

13 Vidi *The Message of the Qur'an,* translated and explained by Muhammad Asad, izd. The Book Foundation, Bristol, 2003.

14 Usp. Elsaid M. Badawi, Muhammad Abdel-Haleem, *Arabic-English Dictionary of Qur'anic Usage,* izd. Brill, Leiden/Boston, 2008., str. 881.

15 Usp. Mohammed Marmaduke Pickthall, *The Meaning of the Glorious Koran,* izd. the Penguin Group, New York, bez godine izdanja.

16 Usp. Max Henning, *Der Koran, arabish – deutsch,* izd. Cagri Yayinlari, Istanbul, 2009.

17 Usp. Koran (*KOPAH*), *Perevod I. O. Kračkovskogo*, Minsk, 1990.

18 Usp. Kur'an, III:45.

19 Usp. Kur'an, III:46.

20 Kur'an, III:49.

21 Usp. Kur'an, III:49.

22 Usp. Kur'an, III:55.

23 Kur'an, XLIII:61.

24 Kur'an, V:117-118.

25 Usp. Barbara Freyer Stowasser, *Mary*, odrednica u *Encyclopaedia of the Qur'an*, svezak III, Brill, Leiden/Boston, 2003., str. 289.

26 Usp. engleski prijevod ovoga djela Hansa Künga, *Islam: Past, Present and Future* (preveo s njemačkog John Browden), izd. Oneworld, Oxford, 2007.

27 Usp. Oddbjorn Leirvik, *Images of Jesus Christ in Islam*, izd. Swedish Institute of Missionary Research, Uppsala, 1999. godine.

28 Usp. Idris Shah, *Tales of the Dervishes (Teaching stories of the Sufi Masters over the Past Thousand Years)*, Penguin Compass/Penguin Books, New York/London, 1993.

29 Idris Shah, *Tales of the Dervishes*, isto, str. 57.

30 Navedeno prema *Esential Sufism*, priredili James Fadiman and Robert Frager, izd. Harper, San Francisco/New York, 1997., str. 63.

31 Prema *Esential Sufism*, isto, str. 86.

32 Prema *Esential Sufism*, isto, str. 133.

33 Usp. Seyyed Hossein Nasr, *Sufi Essays*, izd. ABC International Group, Inc., KAZI Publications, Chicago, 1999., str. 136. (Usp. bosanski prijevod ovog djela *Živi sufizam*, preveli s engleskog Enes Karić i Edin Kukavica, izd. Ibn Sina, Sarajevo, 2005.)

34 Na engleski je ove stihove prepjevao E. G. Browne, *A Literary History of Persia*, sveska IV, Cambridge, 1930., str. 293-294.

35 Idris Shah, *Tales of the Dervishes*, isto, str. 56.-57.

36 Navedeno prema: Oddbjorn Leirvik, isto, str. 86.

37 Prema: Oddbjorn Leirvik, isto, str. 86.

38 Prema: Oddbjorn Leirvik, isto, str. 86.

39 Navedeno prema: Al-Ghazali, *On Disciplining the Soul*, preveo na engleski Tim J. Winter, izdavač The Islamic Texts Society, Cambridge, 1997., str. 89.

40 Prema: Oddbjorn Leirvik, isto, str. 86.

41 Prema: Oddbjorn Leirvik, isto, str. 86.

42 Usp. Tarif Khalidi (edit. and. translat.), *The Muslim Jesus, Sayings and Stories in Islamic Literature*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London (England), 2003.

43 Tarif Khalidi, str. 75.

44 Tarif Khalidi, str. 110.

45 Tarif Khalidi, isto, str. 17.